

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

5 marca 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Adam Doliwa (przewodniczący)

SSN Jacek Grela

SSN Krzysztof Grzesiowski (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 5 marca 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej S.P.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie

z 11 czerwca 2021 r., VI ACa 253/20,

w sprawie z powództwa W.P.

przeciwko S.P.

o zachówek,

oddala skargę kasacyjną.

Jacek Grela Adam Doliwa Krzysztof Grzesiowski

(G.N.-J.)

UZASADNIENIE

1. Wyrokiem z 19 września 2019 r. Sąd Okręgowy Warszawa – Praga
w Warszawie zasądził od pozwanego S.P. na rzecz powoda W.P. kwotę 357 439,50

zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie (pkt I), oddalił powództwo w pozostałym zakresie (pkt II) i orzekł o kosztach procesu (pkt III).

2. Wyrokiem z 11 czerwca 2021 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił apelację pozwanego (pkt II) i orzekł o kosztach procesu (pkt III).

3. Z ustaleń faktycznych poczynionych przez Sąd Okręgowy i zaakceptowanych przez Sąd Apelacyjny wynika, że 2 czerwca 2010 r. zmarła M.P. a spadek po niej nabył mąż S.P.1 oraz dzieci D.D., S.P. i W.P. - po ¼ części. W chwili śmierci spadkodawczyni pozostawała z mężem w ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej. Małżonkowie M. i S.P.1 w trakcie trwania małżeństwa darowali synowi S.P. różne nieruchomości. Ten jednak utracił własność części z nich. 17 grudnia 2012 r. zbył na rzecz Skarbu Państwa działkę [...] o powierzchni 750 m² za 522 035 zł i działkę [...] o powierzchni 388 nr za 140 844 zł. Działki te powstały z podziału działki [...], którą S.P. uzyskał w drodze darowizny 20 marca 2001 r. Poza tym, w latach 2012-2013 S.P. został wywłaszczony z części gruntów pod budowę linii kolejowej. Za utracone nieruchomości otrzymał odszkodowanie: za działkę [...] /2 – 813 463 zł, za działkę [...] /4 – 160 194,30 zł i za działkę [...] /4 – 910 601,80 zł. Sądy meriti oszacowały wartość majątku spadkowego na 2 859 516,05 zł, a zachówek powoda na kwotę 357 439,50 zł, jako ósmą część tej kwoty.

4. Sąd Apelacyjny podzielił ocenę Sądu Okręgowego co do sposobu ustalenia wartości nieruchomości darowanych pozwanemu. W odniesieniu do tych wszystkich nieruchomości za podstawę obliczenia substratu zachowku sądy meriti przyjęły kwoty uzyskane przez pozwanego z tytułu sprzedaży i wywłaszczenia. W ocenie Sądu Apelacyjnego art. 995 § 1 k.c. ma zastosowanie wyłącznie do sytuacji, w której istnieje konieczność określenia wartości darowizny, co nie miało miejsca w niniejszej sprawie. Darowane nieruchomości zostały bowiem zbyte lub wywłaszczone, a pozwany uzyskał z tego tytułu określony ekwiwalent. Stąd też to właśnie ten ekwiwalent jest miernikiem przysporzenia pozwanego, jakie uzyskał od spadkodawcy i to on powinien być doliczony do masy spadkowej, a nie hipotetycznie określona wartość nieruchomości. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w wypadku sprzedaży nieruchomości, czy też jej wywłaszczenia należy przyjąć, iż wartość rynkową nieruchomości stanowi cena uzyskana przez pozwanego.

Przy takich założeniach Sąd Apelacyjny uznał, że wartość substratu zachowku została prawidłowo ustalona i powodowi należy się, na podstawie art. 991 § 1 k.c., zachówek.

5. Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniosła strona pozwana, zaskarżając go w części dotyczącej pkt II i III, wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

6. Skarżący zarzucił naruszenie prawa procesowego, które to uchybienie miało istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 232 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 278 § 1 k.p.c. oraz art. 316 § 1 k.p.c., poprzez uwzględnienie roszczenia pozwu co do kwoty 159 197 zł, jako rzekomo odpowiadającej wartości darowizn działek nr [...], podczas gdy w rzeczywistości powód nigdy nie wykazał w toku procesu jaka była rzeczywista wartość tych działek według stanu na dzień dokonania darowizn oraz cen z chwili orzekania o zachowku.

7. Skarżący zarzucił również naruszenie prawa materialnego, tj.:

1) art. 995 § 1 k.c. poprzez uznanie, iż wartość zachowku w zakresie części działek, które pozwany otrzymał w darowiznie, ma odpowiadać wysokości odszkodowania otrzymanego z tytułu wywłaszczenia oraz kwocie uzyskanej jako cena sprzedaży na rzecz Skarbu Państwa, w sytuacji gdy bezwzględnie obowiązująca norma prawna z art. 995 § 1 k.c. nakazywała przy ustalaniu zachowku wartość przedmiotu darowizny obliczać według stanu z chwili jej dokonania, oraz cen z chwili ustalania zachowku i nie przewiduje w tym zakresie żadnych wyjątków; przyjęcie przez Sąd Apelacyjny do ustalenia wartości darowizn kryteriów innych niż przewidziane w tym przepisie stanowi nieuzasadnioną odmowę jego zastosowania i stanowi oczywiste naruszenie prawa materialnego,

2) art. 993 k.c. w zw. z art. 888 § 1 k.c. oraz art. 908 § 1 i 2 k.c. poprzez bezzasadne uznanie, że przeniesienie własności gospodarstwa rolnego, składającego się z niezabudowanej działki nr [...] (1,22 ha) oraz zabudowanej działki nr [...] (0,27 ha), dokonane notarialną umową z dnia 20 marca 2001 roku (Repertorium A nr [...]) stanowiło darowiznę i że winno się darowiznę tą uwzględnić przy obliczaniu zachowku, podczas gdy przeniesienie własności tych nieruchomości na pozwanego nie nastąpiło pod tytułem darmym,

lecz przy jednoczesnym ustanowieniu na rzecz rodziców pozwanego dożywotniej, osobistej i bezpłatnej służebności, polegającej na prawie korzystania z jednego pokoju i używania innych pomieszczeń; prowadzi to do wniosku, iż wskazana umowa nie stanowiła darowizny lecz umowę dożywocia z elementami umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy, wobec czego nie powinno się jej uwzględniać przy obliczaniu wartości zachowku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

8. Na wstępie rozważań należy podkreślić, że podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.), a Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Zakaz ten dotyczy zarówno zarzutów wprost, jak i pośrednio kwestionujących ustalenia faktyczne sądów meriti (zob. wyrok SN z 7 czerwca 2024 r., II CSKP 1176/22).

9. Zarzut naruszenia prawa procesowego dotyczył art. 232 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 278 § 1 k.p.c. oraz art. 316 § 1 k.p.c., co a limine czyni ten zarzut niedopuszczalnym. Trzeba zaznaczyć, że przepis art. 232 zd. 1 k.p.c. w ogóle nie może zostać naruszony przez sąd apelacyjny, ponieważ adresowany jest do stron procesu, a nie do sądu (zob. postanowienie SN z 11 marca 2020 r., III UK 106/19).

10. Pierwszy zarzut naruszenia prawa materialnego dotyczył art. 995 § 1 k.c. poprzez jego niezastosowanie. Zgodnie z tym przepisem wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania, a według cen z chwili ustalania zachowku. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną podziela pogląd, że w wypadku sprzedaży nieruchomości, czy też jej wyłączenia należy przyjąć, iż wartość rynkową nieruchomości stanowi cena lub odszkodowanie uzyskane przez spadkobiercę. W takiej sytuacji ustalenie substratu zachowku powinno nastąpić zgodnie z art. 995 § 1 k.c. jedynie w stosunku do nieruchomości, które pozostają własnością spadkobiercy. Natomiast w wypadku, gdy nieruchomość została zbyta przez spadkobiercę, na potrzeby określenia substratu zachowku jej wartość powinna być określona według ceny uzyskanej przez spadkobiercę. W ocenie Sądu Najwyższego nie można bowiem obciążać ryzykiem ewentualnej

zmiany wartości nieruchomości, do której może dojść pomiędzy jej sprzedażą a datą orzekania przez sąd w przedmiocie zachowku, ani spadkobiercy (gdy nastąpił wzrost cen nieruchomości) ani uprawnionego do zachowku (gdy nastąpił spadek cen nieruchomości).

11. Drugi zarzut naruszenia prawa materialnego dotyczyły wykładni art. 993 k.c. w zw. z art. 888 § 1 k.c. oraz art. 908 § 1 i 2 k.c. i sprowadzały się de facto do kwestionowania ustaleń faktycznych dokonanych przez sądy meriti. Skarżący podważa bowiem fakt, że umowa z 20 marca 2001 r. zawarta w formie aktu notarialnego była umową darowizny, choć nie formułuje zarzutu naruszenia art. 65 k.c. Skarżący poprzez zarzut materialny stara się podważyć ustalenia faktyczne, że umowa z 20 marca 2001 r. była umową darowizny, co jest niedopuszczalne na etapie rozpoznawania skargi kasacyjnej, ponieważ spór dotyczący stanu faktycznego nie może być przenoszony do postępowania przed Sądem Najwyższym, który jest sądem prawa a nie sądem faktu. Brak zarzutu kasacyjnego obejmującego art. 65 k.c. nie pozwala Sądowi Najwyższemu na odmienną ocenę umowy z 20 marca 2001 r. i podważenie wykładni dokonanej przez sądy meriti, że była to umowa darowizny. Trzeba również podkreślić, że w apelacji (k. 1909) pozwany przyznał, że była to darowizna.

12. W związku z powyższym niezasadne okazały się zarzuty skarżącego dotyczące naruszenia prawa materialnego, skoro Sąd Apelacyjny prawidłowo zinterpretował i właściwie zastosował przepisy dotyczące instytucji zachowku.

13. W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., oddalił skargę kasacyjną.

14. O kosztach postępowania kasacyjnego Sąd Najwyższy nie orzekał, ponieważ strona pozwana nie wniosła w terminie odpowiedzi na skargę kasacyjną. Zgodnie z ugruntowaną linią orzecniczą nie stanowi bowiem odpowiedzi tak nazwane pismo procesowe, wniesione po upływie ustawowego terminu do dokonania tej czynności. W konsekwencji, nie wywołuje ono skutków w zakresie zawartego w nim wniosku o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym (zob. postanowienie SN z 10 września 2024 r., II CSKP 1361/22).

Krzysztof Grzesiowski

Adam Doliwa

Jacek Grela

(M.M.)

[a.ł]